

יחידת 'לא תוכל להתעלם'

(מבוא, לקט מצוות מפרקים: טז, יט, כא-כב)

מבוא ליחידה

לקראת הכניסה לארץ מורה התורה לעם ישראל מצוות שתהווה תשתית לחיי עם ישראל בארצו. חלקן מצוות מחודשות (חדשות כמו דיני מלחמה) וחלקן מצוות שנלמדו בעבר (כמו שילוח עבדים עבריים) אך חוזרות ומתבארות במציאות המתחדשת. (נוספים עליהם דינים והבהרות) המעבר מהמדבר לארץ ישראל הוא מעבר ממצוות נסית שבה הקב"ה מנהל באופן גלוי את הקיום של עם ישראל אל מציאות "ארצית", בה אין מן, אין ענני כבוד ואין באר מרים ומנגד יש בה נחלה, עבודת אדמה, כיבוש ומלוכה. עם ישראל נדרש להקים חברה מתוקנת, צודקת ומוסרית שבמרכזה עבודת ה' ומצוות התורה במעבר ממצוות נסית למציאות ארצית מוטלת על האדם **אחריות** רבה יותר לבניין החברה כולה.

הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ג הלכה ח) מתאר את משמעותה העמוקה של **לקיחת אחריות**:

לְפִיכֶם צָרִיךְ כָּל אָדָם לְיִדְאָה עֲצָמוֹ כָּל הַשָּׁנָה כְּלָה, כְּאִלוֹ חֲצִי זָכָאי וְחֲצִי חַיִּב

וְכֵן כָּל הָעוֹלָם, חֲצִי זָכָאי וְחֲצִי חַיִּב:

חֲטָא חֲטָא אֶחָד - הָרִי הִכְרִיעַ עֲצָמוֹ וְהִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ לְכַף חוֹבָה, וְגַרְם לָהֶם הַשְּׁחָתָה,

עָשָׂה מִצְוָה אַחַת - הָרִי הִכְרִיעַ אֶת עֲצָמוֹ וְהִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ לְכַף זְכוּת, וְגַרְם לָהֶן תְּשׁוּעָה וְהִצְלָה.

זֶה הוּא שְׁנֵאָמַר: "וְצַדִּיק, יְסוּד עוֹלָם זֶה שֶׁצָּדֵק עֲצָמוֹ הִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ וְהִצִּילוּ,"

ביחידה זו נעמיק את הלימוד במצוות העוסקות ב'אחריות'. נלמד את המצוות בפשט ובפרשנות, לאחר מכן נזהה את התביעה לאחריות אישית או חברתית הגלומה בה.

היחידה תעסוק במצוות הבאות:

1. **מינוי שופטים** מי אחראי על כינון מערכת משפט המושתתת על צדק?
2. **השבת אבידה** לא תתעלם" - של מי האחריות - המוצא או המאבד?
3. **טעינה** אחריותו של התומך מול אחריות אישית של הנתמך.
4. **עיר מקלט** מה מידת האחריות של השוגג? האם יש לאחריות גבולות? היש אחריות חברתית גם כלפי פושעים?
5. **עגלה ערופה** אחריות ישירה ואחריות עקיפה, מה בין אחריות לאשמה? מה מידת אחריות הכלל על מעשה נבלה של אדם בודד?
6. **בן סורר ומורה** האחריות הציבורית, וטובת הכלל מול טובת הפרט.

במצוות 1-4 נתייחס לשאלה הבאה: מי נקרא לקחת אחריות? על מי מוטלת האחריות? ואילו במצוות 4-6 נתייחס לשאלה: אחריות הכלל על הפרט וגבולותיה.

מצוות מינוי שופטים ושוטרים (טז, יח-כ)

מצווה על ישראל למנות שופטים (דיינים) בכל עיר ועיר, מטרתו (יח)
שָׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן-לָהֶם בְּכָל-שָׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה'־אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ
רש"י: המצווה בפס' היא אל הציבור, עליו למנות שופטים ושוטרים בערים של כל שבט ושבט בכל עיר ועיר,
שופטים - דיינים הפוסקים את הדין,
שוטרים - מוציאים לפועל את משפט השופטים, רודים את העם במקל וברצועה לפי החלטות הדיינים עד שיקבל הנידון את דין השופט.

וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט-צֶדֶק
רש"י: עליו לדאוג שאותם דיינים שנוצטוו בחלק הראשון של הפס' למנות, שיהיו מומחים וצדיקים לשפוט צדק.

ציוי על השופטים לנהוג בצדק (ט)

לֹא תִטֶּה מִשֹּׁפֵט
רש"י: כמשמעו, כלומר אין לשופט לזכות את החייב (בעת הכרעת הדין))

לֹא תִכְפֹּר פְּנִים (=נהג בידרך שבא להישפט אצלך כאילו אינך מכיר אותו).
רש"י: מדובר על הוראה לדיינים בשלב הטענות עוד לפני הכרעת הדין. על הדיין לנהוג שווה בשווה עם כל
הנידונים, שלא יהיה רך לאחד וקשה לשני, או שמורה לאחד לעמוד ולשני לשבת. אם הדיין ינהג כך הצד הנידון
שאליו מתייחסים פחות טוב מסתתמים טענותיו, (מאבד את במחווה העצמי ולא מצליח לומר את דבריו בצורה ראויה)
ועלול להפסיד את הדין שלא בצדק.

וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד
רש"י: אין לקחת שוחד גם אם בכוונת השופט לשפוט צדק. (מדובר על שוחד כדי לשפוט צדק כי כבר בתחילת
הפס' מדובר על האיסור לעוות את המשפט וגם בהמשך הפס' כתוב הנימוק מדוע אין לקחת שוחד ואם מדובר על
שוחד להטות משפט לא היה צורך בהנמקה כזו.)

נימוק: פ' השחד יְעוֹר עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלַף דְבַר צְדִיקִים

רש"י: "דברי צדיקים" - השוחד מסלף דברים מצודקים, דברי צדק.
רש"י מעיר שברגע שהשופט קיבל שוחד גם אם ירצה לשפוט צדק וכאילו לא קיבל שוחד לא יוכל כי השוחד
יגרום לו לחפש כיצד להקל בדינו של נותן השוחד, לא יוכל השופט להשתחרר מהמחשבות כיצד לזכות או
להקל בדינו של נותן השוחד.

חשיבות הצדק ושכרו (כ)

צדק צדק תרדוף.

הערה: הציווי "צדק צדק תרדוף" בוודאי אינו מופנה אל השופטים כי כבר נאמר לגביהם: "ושפטו את העם משפט צדק" וגם משום שנאמר כאן בהמשך "למען תחיה וירשת את הארץ" וזה מדבר אל כל העם ולא רק לשופטים. הפרשנים נתנו מספר אפשרויות להסביר למי הפס' פונה:

רש"י: פנייה והמלצה לבעלי הדין שיחפשו בית-דין כמה שיותר טוב ('הלך אחרי בית-דין יפה') המאירי: מבהיר את המושג 'בית דין יפה' מסכת סנהדרין דף ל"ב: כל שיש לו לאדם בית דין חשוב במקומו לא יאה הולך לדון אצל האחרים שאינם חשובים כמותו, שעיקר הדבר לסדר מענותיו לבית דין החשוב והוא שאמרו צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה.

ראב"ע: צדק צדק - עם בעלי הריב ידבר

ראב"ע מביא שלשה נימוקים לכך שהמילה "צדק" מופיעה פעמיים, לכאורה מילת "צדק" אחת מיותרת!
[1] לדבר צדק שירוויח בו או יפסיד (השאיפה לצדק צריכה להיות לא רק אם אתה מנצח במשפט אלא גם אם אתה מפסיד)
[2] פעם אחר פעם כל ימי היותך (כדי לחונך את עצמך לשאיפה תמידית לצדק)
[3] לחיזוק (התורה מוסיפה עוד מילה כדי לחזק את עניין הצדק)

ראב"ע: "לא תמה משפט" - עם כל אחד ואחד מהשופטים ידבר הפסוק (היה לו קשה מדוע נכתב בלשון יחיד הרי מדובר על כלל השופטים?)

ספורנו: בפסוק פנייה לקהל שימנו שופטי צדק ואפילו אם אין בהם מעלות חיצוניות כמו אמידות כלכלית ומעמד (שלימות קניין) או נראים טוב (שלימות הגוף) כמו שאמר ה' לשמואל כשניסה להמליך את אליאב בן ישי בזכות מראהו "אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו...".

שכר: למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך

רש"י: מינוי דיינים כשרים יגרמו לה' להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם.

ספורנו	ראב"ע	רש"י	
—	—	על הציבור להיות אחראי למנות בכל מקום שופטים	שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ
—	—	על הציבור להיות אחראי שהשופט יהיה כשיר וראוי לשפיטה	וְשֹׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּשֹׁפֵט צֶדֶק
—	אחריות על כל שופט ושופט	אחריות השופט (בעת הכרעת הדין)	לֹא תִתֶּה בְּשֹׁפֵט
הציבור הממנים את השופטים	על בעלי דין עצמם לנהוג בצדק	על בעלי דין הבאים להישפט (עליהם לחפש בי"ד ראוי)	צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף
	—	לציבור הממנה את הדיינים	לְמַעַן תִּחְיֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ

השבת אבידה והטיפול בה (פרק כב, א-ג)

מבוא

1. במצוות מינוי שופטים עסקה התורה בכינון הצדק במרחב הציבורי. במצוות הבאות פונה התורה אל האדם הפרטי תוך דגש על איסור "כבישת העיניים" - ההתעלמות מהאבידה של האחר או מהמצוקה שלו. רק האדם הפרטי יודע אם לא ראה או ראה ובוחר להתעלם. בד-בבד עם חובת האדם לא להתעלם נמצא במצוות אלה את חובת המאבד או הנזקק לפעול למען עצמו - "הקם תקים עמו". החלש במקרה הזה אינו יכול להיסמך רק על "רשויות הרווחה" או על החיוב של המוצא להשיב אבידה, אלא עליו להיות פעיל ויוזם בחילוץ עצמו.

2. בקטע זה אנו נראה שיש:

מצוות 'לא תעשה' - לא להתעלם מהאבידה. מצוות 'עשה' - להשיב את האבידה.

3. בספר שמות (פרק כג) מופיעה מצווה דומה "כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו".

רמב"ן: המצווה כאן בדברים היא מצווה מבוארת, כלומר מצווה שכבר נאמרה בחומשים קודמים, אלא שהיא חוזרת כאן כדי לבאר או להוסיף פרטים בעניין המצווה.

דוגמא לתוספת בפרשתנו.

למרות שהשור או השה נידחים כלומר רחוקים מאד, עליך להחזירם, לו היינו מסתפקים רק אמירת המצווה בחומש שמות שם נאמר "תעה", כלומר סטה מעט מהעדר או מהדרך, היינו חושב שרק אם הוא תעה וקל יותר לטרוח ולהשיבו, חובה להחזירו, אך אם צריך לטרוח מאד בהבאתו אולי אין חובה, לכן התורה אצלנו כותבת "נדחים" ללמדך שחובה לטרוח מאד להחזירו גם אם הוא רחוק (ולכן גם כתוב פה "ואם לא קרוב אליך ולא ידעתו...") יש לטרוח ולטפל באבידה ממציאיתה ועד החזרתה.

פס' א.

לא תִּרְאֶה אֶת שׁוֹר-אֶחִיךָ אוֹ אֶת שׁוֹן נֶדְחִים (=טועים בדרכם, אבודים משאר העדר) וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם, (אלא:) הַשֵּׁב תְּשִׁיבֵם לְאֶחִיךָ.

רש"י: יש פשט ודרש

באופן פשוט: יש בפס' צווי שאסור לך להסתיר עינך כאילו לא ראית את האבידה, כלומר לא תראה את האבידה באופן כזה שתתעלם ממנה,

לפי דרשת חז"ל: פס' שני ציווים נפרדים. ציווי אחד לא תראה ... וציווי שני להתעלם במקרים מסוימים.

(הסבר: חז"ל לומדים מהניסוח בלשון חיובי של הציווי "והתעלמת" (כלומר מהעובדה שלא נכתב "לא תתעלם")

שיש מקרים בעניין השבת אבידה שאכן יש להתעלם מהאבידה ולא להחזירה.

לדוגמא: 'זקן ואינה לפי כבודו' אם המוצא הוא זקן- תלמיד חכם ולא מכבודו לשוטט עם אבידה ולחפש את בעליה, או במקרה

שמדובר בכהן שרואה אבידה בבית הקברות והרי אסור לו להיכנס לשם לקחתה מחשש שיטמא למת או במצב שאדם עסוק

במלאכה, ושׁוֹן אבדן הזמן שייגרם לו כתוצאה מהתעסקות באבדה עולה על עֲרֻכָּהּ של האבדה.)

פס' ב.

וְאִם לֹא קָרֹב אֶחִיךָ אֲלֵיךָ (אתה אמנם יודע מי בעל האבידה אך הוא גר רחוק ממך וקשה לך להגיע)

וְלֹא יִדְעָתָּ (או שאינך יודע מי בעל האבידה)

וְאִסְפָּתָּ אֶל תּוֹךְ-בֵּיתְךָ, וְהָיָה עִמָּךְ עַד דָּרַשׁ אֶחִיךָ אֹתוֹ (עד שאחריך יבוא לבקשה).

רש"י:

שאלה: מה החדוש במילים: "עד דרש אחריך אותו" ברור שלא מחזירים את האבידה עד שבעליה באים לקחתה?!

תשובה: הדרשה המדוברת כאן היא חקירה, חקירת המוצא את המאבד לבדוק אם הוא אינו רמאי ע"י שיביא סימנים לאבידתו.

הערה: תשובה זו היא דרש, שהרי לפי הפשט: עד דרש אחריך אותו הכוונה עד שאחריך יבוא לבקש את האבידה.

לפי הפשט: האח הדורש הוא המאבד, הוא דורש (מבקש מהמוצא) את אבידתו

לפי הדרש: האח הדורש הוא המוצא, הוא דורש (=חוקר, בודק) את המאבד האם הוא רמאי או שהאבידה אכן שלו.

וְהִשְׁבַּתוּ לוֹ.

רש"י: כאשר אדם מוצא בהמה ואינו מוצא את הבעלים הרי שהוא חייב להחזיק את הבהמה אצלו וצריך למפל

בבהמה (להאכיל אותה ולדאוג לכל מחסורה) עד שימצא את הבעלים.

הדאגה לבהמה והטיפול בה עולה כסף ומכיוון שהתורה לא רוצה שהמוצא יפסיד כספים אישיים שלו כתוצאה

ממציאת האבידה באה התורה ואומרת שהוא יכול ליהנות מהבהמה בזמן שהוחה אצלו (חלב, צמר וכד') ויקזז

את ההוצאות, כך שכאשר ימצא את בעל הבהמה יחזיר לו את בהמתו, ואף אחד לא יפסיד.

אך אם הוצאות החזקת הבהמה יקרות יותר מאשר התועלת וההנאה ממנה הרי שבסופו של דבר עלול בעל

האבידה להפסיד כסף מכיוון שהמוצא יצטרך להוציא מעצמו כספים, ועל המאבד יהיה להחזיר לו את אותם

הוצאות, לכן במקרה כזה עליו למכור את האבידה ולשמור את הכסף אצלו עד למציאת בעל האבידה.

העיקרון הוא שהמאבד לא יפסיד את אבידתו "והשובתו לו" כלומר להשיב למאבד את אבידתו ושלא יפסידה.

הערה: רש"י בפירושו מביא את מונחי חז"ל בנושא:

' כל דבר שעושה ואוכל - יעשה ויאכל' - (לדוג': כבשה שמניבה תוצרת אך גם החזקתה עולה, כך שהדברים מתקזזים)

לעומת: "שאינו עושה ואוכל- ימכר" (לדוג': חתול מחמד שעולה להאכילו אך הוא אינו נותן תוצרת)

וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחֶמְרוֹ, וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ (הטיפול בבגד הוא שיש לנער אותו מדי פעם וכד')

וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֹדֶת-אֲחִיךָ אֲשֶׁר תֵּאבֹד מִמֶּנּוּ וּמִצָּאתָהּ, לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם. רע"י: לא תוכל להסתיר עיניך כאילו אינך רואה את האבידה.

נעניין בלקט מהלכות השבת אבידה של הרמב"ם. מול חוק המדינה בעניין השבת אבידה. נשווה בין שני מקורות אלה כדי לחדד את היסוד הטמון במצוות התורה:

מדד ההשוואה	רמב"ם	חוק המדינה
מתי חלה חובת ה"טיפול" באבידה?	אם היא שווה פרוטה	אם מועט שוויה
חובת איתור המאבד	חייב להכריז ולהודיע עד שהמוצא ייתן סימנם מובהקים. אם לא בא המאבד תהא מונחת עד שיבוא אליהו.	אם יודע מי בעליה ואם לא ימסרנה למשטרה
מי חייב להחזיר את האבידה?	כולם, למעט מי שזה לא לפי כבודו	כולם
חלות זמן הזכות על האבידה	רק אם אין בה סימן.	לאחר 4 חודשים

מצוות טעינה - הקמת חמור או שור נופל (ד)

מבוא: פרשייה זו כקודמתה באה לומר לאדם שיש להציל את ממון חברו. גם בחומש שמות פרק כג, נאמר: "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנָּאָךְ רֹבֵץ תַּחַת מְשָׁאוֹ וְחִדְלָתָּ מֵעֵזֵב לוֹ עֵזֵב תַּעֲזֹב עִמּוֹ". במדרש ההלכה 'ספרי' פירשו את שני הפסוקים כשני פרטי מצווה. בחומש שמות: "עזב תעזב" - יש לפרוק את המשא מעל הבהמה (וגם שיש חובה לעזור לחמור שנאך ולא להתעלם ממנו למרות הקושי הנפשי לעזור למי ששונא אותך). בחומש דברים: מצוות עשה - "הקם תקים" - טעינת המשא שנשמט מעל גב הבהמה. מצוות 'לא תעשה' - לא להתעלם ולהשאיר את המשא על הבהמה שנפלה מכובד משא זה

לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר-אֲחִיךָ או שֹׁרוֹ נֹפֵלִים בַּדֶּרֶךְ, וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם (=אם תראה את חמור אחיך או את שורו נופלים בדרך מפאת כובד המשא שעליהם אזי לא תתעלם מהם ותמשיך בדרכך) (אלא: הִקָּם תִּקְיָם עִמּוֹ (=עזור לבעל הבהמה להקים בהמתו, ע"י הורדת המשא מעל הבהמה ואח"כ הטענתו מחדש עליה). רע"י: מהמילה "עמו" לומדים שעל בעל הבהמה הנופלת לעזור בטעינה, אם בעל הבהמה יושב בצד ונותן לו למעון ולא עוזר, הרי הוא פטור מטעינה. כלומר האחריות גם על בעל הבהמה.

ערי מקלט, רוצח במזיד (פרק יט, א-יג)

מבוא:

1. דיני רוצח וערי מקלט מוזכרים בתורה ארבע פעמים:

I שמות כא:

ה' מועיד ערי מקלט שאליהם נסים רוצחים בשוגג.

התורה קובעת שמי שרוצח בשוגג לא יכול לנוס ולאחוז בקרנות המזבח כדי להינצל מדין מוות, כמו הנוהג החברתי שהיה אז בהם רוצחים נסו למקום מקודש.

II. במדבר לה:

בפרק העוסק בחלוקת ערים ללויים התורה מצווה שבהגיע בני"י לארץ עליהם להבדיל שישה ערי מקלט. שלשה בארץ כנען ושלשה בעבר-הירדן. הפרק מרחיב בפרטי הדינים של רוצחים ואת הדרך בהם הם קולטים. וכן עוסק הפרק במשמעות הבריחה לעיר מקלט והכפרה לארץ בעקבות הרצח.

III. דברים ד:

לאחר שנכבש עבר הירדן המזרחי מסופר שמששה הבדיל שם בפועל שלשה ערי מקלט.

IV. אצלנו:

כשישראל קרובים לכניסה לארץ התורה מצווה להבדיל שלש ערים גם בתוך ארץ-כנען. התורה מרחיבה במטרת אותן ערים וכיצד הן נקבעות.

התורה מוסיפה שבבוא היום כישראל ירחיבו את גבול ארצם עליהם להוסיף עוד שלשה ערים (סה"כ יהיו 9 ערים מטרת ההוספה היא כדי שרוצח בשוגג לא יצטרך להאריך את מנוסתו וגואל הדם עלול להרגו ויישפך דם בחינם. רמב"ן: מצווה זו בחומש דברים היא מצווה מבוארת, כלומר נאמרה כבר בחומשים קודמים והובאה כאן כדי לבאר (להוסיף פרטים בעניינה). נביא כאן שלוש דוגמאות לתוספת פרטים:

הפרטים שנוספו כאן הם:

- א. המצווה נוהגת רק לאחר ירושה וישיבה בארץ ("וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם") ולא מיד בכניסה לארץ.
- ב. "תכין לך הדרך" - שיהיו הדרכים מכוונות לעיר ויכתב שילוט מתאים בדרכים "מקלט מקלט" (כדי שיגיע מהר הרוצח בשוגג לעיר ולא יישפך דם נקי במידה וגואל הדם יצליח להשיג אותו)
- ג. "ושלשת את גבול ארצך" שיהיו מרחקי הגעה שווים בין כל אחת מערי המקלט.

ערי מקלט ורוצח בשוגג (א-י)

זמן הפרשת ערי מקלט: לאחר ירושה וישיבה בארץ ^(א)

כי יקרית (=שמיד) ה'אלהיך את הגוים אשר ה'אלהיך נתן לך את ארצם, וירשתם וישבתו בעריהם ובבתיהם.

מצוות הבדלת 3 ערי מקלט בתוך ארץ-ישראל, הכנת תשתית ראויה למנוסה לעיר המקלט (ב-ג)

שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצה אשר ה'אלהיך נתן לך לרשתה.

תכין לך הדרך (=עליך להתקין את הדרכים כך שישמשו את הבורחים,

ושלשת (=עליך לחלק ל-3) את גבול ארצה אשר ינחילך ה'אלהיך, ויהיה לנוס שמה כל-רצח.

רע"י:

"תכין לך הדרך" - ממילים אלו לומדים שצריך שיהיה שילוט בדרך לעיר המקלט ויהיה כתוב בו "לעיר מקלט".
ושלשת את גבול ארצך": צריך לדאוג שמרחק ההליכה מגבול הארץ הדרומי עד חברון (עיר המקלט הדרומית) יהיה זהה למרחק שמחברון לשכם (עיר מקלט אמצעית). וזהו למרחק יהיה משכם לקדש (עיר המקלט הצפונית) ומקדש לגבול הצפוני של הארץ.

רציחה בשגגה שבעטיה נסים לעיר מקלט נקבעת לפי הכוונה בה נעשה הרצח, דוגמא (ד-ה)

וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה, וסי:

תנאי ראשון- חוסר כוונה: אשר יפה את רעהו בבלי-דעת

תנאי שני - לא הייתה שגגה קודמת ביניהם: והוא לא שנא לו מתמל שלשם.

דוגמא לתנאי הראשון: ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים,

ונדחה (=נדחפה) ידו בגרזן (גרזן בחילוף אותיות - ג.ז.ר.ן, שרש ג.ז.ר. - לגזור, לחתוך, לכרות) לקרת העץ,

ונשל הברזל מן-העץ, ומצא את רעהו ומת, הוא ינוס אל אחת הערים-האלה, וסי.

סיבת הפרשת ערי מקלט: מקום לנוס מפני גואל הדם (ו-ז)

פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח, כי יחם לבבו והשיגו כי ירבה הדרך והכהו נפש

רע"י: אם עיר המקלט תהיה רחוקה, לרוצח בשוגג לא תהיה אפשרות לנוס מפני גואל הדם שחם לבבו ומאד

רוצה לנקום את רצח קרובו, לכן צריך כמה ערי מקלט והכוונה מתאימה ויעילה.

ולו אין משפט-מות כי לא שנא הוא לו מתמול שלשום (=והרי לרוצח בשוגג לא מגיע מוות, שהרי הוא הרג

את האדם ללא ששנא אותו מקודם, וזה הופך את הרצח לשוגג) על-כן אנכי מצוה לאמר 3 ערים תבדיל לך.

קביעת 3 ערי מקלט נוספות במידה וירחיב ה' את גבולות ארץ-ישראל (אם ישמרו בני"א את המצוות) (ח-ט)

ואם ירחיב ה'אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבתך,

ונתן לך את כל-הארץ אשר דבר לתת לאבתך

כי תשמר את כל המצוה-הזאת לעשתה אשר אנכי מצוה היום, לאהבה את ה'אלהיך, וללכת

בדרכיו כל-הימים:

ויספת לך עוד 3 ערים על ה-3 האלה (התורה נותנת סה"כ אפשרות להקמת 9 ערי מקלט :

3 בעבר-הירדן שקבע משה (פרק ד, מא) + 3 שבארץ כנען (אצלנו: פס' א-י) + 3 אם יורחבו גבולות הארץ.

רש"י: מדובר על-כך שנכבש את ארץ הקיני הקניזי והקדמוני כפי שנשבע ה' לאברהם (בראשית טו).
ואז נפריש עוד 3 ערי מקלט.

ה' נשבע לאברהם שיתן לו 10 עממים:

"ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר: לזרעך נתתי את הארץ-הזאת מנהר-מצרים עד הנהר-הגדל
נהר-פרת, את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים ואת האמרי ואת הכנעני ואת
הגרגשי ואת היבوسی"

מכיוון שבתחום ארץ כנען אותה יכבשו בני"י מדובר על 7 עממים (חתי, פריזי, רפאים, אמורי, כנעני, גרגשי, יבوسی)
הרי שלעתיד לבוא יינתנו לו עוד 3 עמים: קיני קניזי קדמוני, שהם בתחום ארץ-ישראל המורחבת.

הנימוק להוספת ערי מקלט (ו)

ולא ישפך דם נקי (=כדי שלא ישפך דמם של הרוצחים בשוגג ע"י גואלי הדם) בקרב ארץ אשור ה'-אלהיה נתן לך נחלה,
והיה עליך דמים (=כדי שלא יהיה עליך עון שפיכת דמים בחינם)

רוצח במזיד הנס לעיר מקלט נמסר לידי גואל הדם, הוא ממית אותו (יא-ג)

מקרה (יא)

וכי יהיה איש שנא לרעהו, וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת, ונס אל אחת הערים האלו.

דין (יב-ג)

ושלחו זקני עירו ולקחו אתו משם, ונתנו אתו ביד גאל הדם ומת, לא תחוס עינך עליו.

רש"י: שלא תרחם עליו ותאמר אם הראשון כבר מת, אז חבל שעוד ישראלי ימות ואולי נרחם עליו ונקל בענשו
כך לא יהיו שני ישראלים הרוגים.

מטרת הריגתו (ג)

ובערות דם-הנקי מישראל (זהו 'מקרא קצר', חסרות שתי מילים "את השופך", כלומר: "ובערות את שופך דם-הנקי
מישראל" = תבער מישראל את מי ששפך את דמו הנקי של הנרצח)
וטוב לך (=והוא טוב לך, או האם תעשה כן אז ייטב לכם)

נקודות לדין:

א. אחריות הרוצח

נדון באחריות האדם עצמו ועל מעשיו – נבין מיהו רוצח בשוגג, מה מידת האחריות שלו למעשה? | ומדוע הוא נאלץ לגלות?

נאמר בפסוק: "אֲשֶׁר יָכַח אֶת רֵעֵהוּ בְּבִלִי-דַעַת וְהוּא לֹא שָׂא לֹו מִתְּמַל שְׁלֶשֶׁם"

המב"ם, הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ו

שלושה הם ההורגים בלא כוונה:

א. הורג בשגגה והעלמה גמורה: "ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה..." (שמות כא) דינו - שיגלה לערי מקלט וינצל.

ב. הורג בשגגה הקרובה לאונס, והוא שיארע במיתת זה מאורע פלא, שאינו מצוי ברוב מאורעות בני אדם.

דינו - שהוא פטור מן הגלות; ואם הרגו גואל הדם, נהרג עליו.

ג. הורג בשגגה הקרובה למזיד - והוא שיהיה בדבר כמו פשיעה, או שהיה לו להיזהר ולא נזהר.

דינו - אינו גולה, מפני שעונו חמור, אין גלות מכפרת לו; ואין ערי המקלט קולטות אותו, שאינן קולטות אלא

הגלות בלבד. לפיכך, אם מצאו גואל הדם בכל מקום והורגו - פטור...

כיצד? הזרק אבן לרשות הרבים והרג... הרי זה קרוב למזיד, ואינו נקלט: מפני שזו פשיעות היא, שהרי היה לו לעיין,

ואחר כך לזרוק ...

המב"ם מביא שתי דוגמאות להמחשת למקרים בהם הרוצח הוא שוגג, או שוגג הקרוב לאונס:

א. שוגג הקרוב לאונס - פטור, כי זה כמו אונס, זה דבר שלא מצוי שיקרה, זה שזה קרה זה כמו פלא שבד"כ לא מצוי

I. היה דולה (מעלה) את החבית להעלותה לגג ונפסק (נחתך) החבל ונפלה החבית על חברו והרגה אותו.

II. היה עולה בסולם ונפל על חברו והרגו,

ב. שוגג - זה דבר שיכול שיקרה, טבע העולם שדרך נפילה הוא שדבר כבד יורד למטה, והוא גולה כי היה עליו להשתדל יותר

I. היה משלשל את החבית ונפלה על חברו והרגתהו,

II. היה יורד בסולם ונפל על חברו,

III. היה מעגל במעגלה ונפלה על חברו והרגתהו - גולה,

נחמה ליבוביץ - פרשנית ומנתחת פרשנות חכמים לדורותיהם, שהייתה חיה בדורנו.

"שגגה" אינה בהכרח היפך מ"זדון", לא כל מי שלא עשה בזדון ובכוונה להרע - כבר חף מפשע ואין להענישו.

שוגג אנוס- פטור מעונש כי הוא חף מכל פשע, כי תוצאות מעשהו לא ניתנות כלל לשער, והוא כמו "דבר

פלא", שאין זה דבר הקבוע להיות ברוב העמים,

שוגג קרוב למזיד- ראוי לעונש. כי היה צריך לשער מראש שהתנהגות כזו או כיוצא בה עשויה להזיק "ודבר

קרוב הוא להיות",

שוגג בהעלמה גמורה - באמצע בין מזיד לאונס, גם ראוי לעונש שאם היה נזהר יותר לא היה פוגע

רש"ד הירש (פירושו ויקרא ד)

שוגג הוא חומא מחמת היסח הדעת, היינו מפני שברגע השגגה אינו נתון בכל לבו ונפשו לזהירות, שמעשהו

יהיה כתורה וכמצווה, מפני שהוא אינו, כנאמר: "חרד על דברי" (ישעיהו סו).

חוסר החרדה הזאת והקפדה בלתי מדוקדקת על דרכו בחיים, שתהיה כפי התורה והמצווה הן הן עיקר העבירה

אשר ב"שוגג"; זהו "הפשע" שבעקבות ה"חמא", כמו שנאמר: "פשעיהם לכל חמאתם (ויקרא טז)

ב. אחריות החברה.

האחריות של החברה באה לידי ביטוי בשני מובנים:

- I. החובה להבדיל ערי מקלט באופן כזה שמנוסת הרוצח בשגגה מגואלי הדם אכן תתאפשר (רש"י לפס' ב ופס' א). הציווי להוסיף עוד שלוש ערים "אם ירחיב" (רש"י ח-ט) כלומר האחריות לשלומן של הרוצח השוגג מוטלת על החברה.
- II. תביעה חד-משמעית למנוע את הצלתו של הרוצח במזיד: "וְשָׁלַח זַקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וְמָת". לכך אף מתלווה אזהרה: לא-תְחוּס עִינְךָ עָלָיו" (יג)

רש"י ורמב"ן (לפסוק יג) דנים בפיתוי לחוס על הרוצח:

רש"י: "שלא תאמר הראשון כבר נהרג, למה אנחנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים?". רמב"ן: מונה את הרוצח במזיד בתוך "מרובי התקלות" - פושעים שהימנעות מהענשתם עלולה להביא לפשיעה נוספת, "כי הרחמנות על הרוצחים – שפיכות דמים מידי הרוצחים ומידי אחרים המתפרצים.

ספורנו (פס' יג)

מציע כאן חלוקה נוספת: המילים "וביערת דם הנקי מישראל" מתפרשות כ"עונש דם הנקי", כלומר: רק כאשר יענש הרוצח, ישולם החוב המוסרי כלפי הנרצח ודמו הנקי (בפרשה המקבילה בחומש במדבר רואים שיש גם "חוב מוסרי" כלפי ארץ ישראל עצמה, במדבר לה, לג). ואילו המילים "וטוב לך" מוסיפות את הטעם הפרגמטי לענישת הרוצח - שלא יוסיף הרוצח להרוג אחרים.

עגלה ערופה (א-ט)

הערות מקדימות

1. מצוות "עגלה ערופה" מתייחסת למצב שבו נמצא חלל (גופה שנרצחה) בשדה, בשטח הפתוח, לא ידוע מי אחראי למותו/אחרי שכשלו הניסיונות למצוא את הרוצח ולהעמידו לדין, אין לציבור רשות 'לסגור את התיק' ולהתעלם מהדם שנשפך עליהם להתייחס לאירוע באמצעות עריפת עגלה בנחל במעמד זקני העיר והכהנים.

2. חז"ל: משרבו הרוצחנין - בטלה עגלה ערופה" (מסכת סוטה פרק ט) (הסבר: טקס עגלה ערופה מתקיים כשהעם במצב רוחני תקין, כשרצח הוא דבר חריג ונדיר. הסיבה לכך היא כנראה שהטקס נועד בין השאר לעורר את העם לאחר מעשה חמור, אך אם רציחות הופכות להיות שגרתיות הטקס מבוטל, כי אין בו טעם) עם זאת, עדיין אנו נדרשים לשוב ולקרוא כזקני העיר: "ידינו לא שפכו את הדם הזה!", או חלילה [כשאלה רטורית]: "ידינו לא שפכו את הדם הזה.!!" כלומר אולי מבחינה מעשית מצווה זו לא נוהגת, אך המסר של גילוי האחריות החברתי מוסרי חינוכי של המנהיגים ואנשי המעשה העולה ממנה, ממשיך להיות נוהג, כפי שהזקנים לקחו אחריות למרות שלא היה להם קשר ישיר לרצח.

פס' א. המקרה

כִּי יִמְצָא חָלָל (=אם תימצא גופת אדם שעל-פי כל הסימנים הוא נרצח) בְּאֶדְמָה אֲשֶׁר ה' -אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ, נָפַל בְּשָׂדֶה, לֹא נֹדַע מִי הָכָהוּ:

פס' ב. שלב א - קביעת העיר הקרובה לחלל ע"י משלחת של זקני העם ושופטים (זקני בית-הדין הגדול)

וַיָּצֵאוּ זִקְנֵיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ (רש"י: זקנים ושופטים הכוונה לזקנים שבשופטים, הסנהדרין- חברי בית הדין הגדול).
הערה: מדובר כאן על שלשה או חמישה מחברי מבית הדין-הגדול, מן ההמשך עולה שהם גם כהנים.
וּמְדַדוּ אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחָלָל (רש"י: אותם זקנים ימדדו את המרחק שהחלל שוכב אל כל אחת מן הערים שמסביב, כדי לראות מהי העיר הכי קרובה לגופה (משם ככל הנראה יצא הרוצח))

פס' ג-ד. שלב ב: טקס הכפרה-עריפת העגלה בנחל ע"י זקני העיר הקרובה אל החלל

וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל-הַחָלָל, וְלִקְחוּ זִקְנֵי-הָעִיר הַהוּא עֲגֹלַת בָּקָר (=פרה צעירה, כנראה שהכוונה בת שנתיים) אֲשֶׁר לֹא עֲבָדָה (=לא השתמשו בפרה לעבודה, כמו עבודת חרישה וכד') אֲשֶׁר לֹא מְשָׁכָה בְּעֵל (=הפרה לא משכה מחרשה או עגלה בהיות ה'עול' נתון על צווארה) וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת הָעֲגֹלָה אֶל נַחַל-אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע רש"י: מורידים את העגלה לנחל איתן = לנחל קשה. מקום מלא בסלעים ואבנים שלא עיבדו אותו והכינוהו לחקלאות. וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֲגֹלָה בְּנַחַל (רש"י: יהרגו את העגלה ע"י מכה בסכין ('קופיץ') שתשבור את העורף.)

שלב ג: רחיצת הידיים והווידי של הכהנים וזקני העיר (ה-ח)

רחיצת ידי הכהנים והזקנים (ה-ו)

וּנְגָשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי-לוֹי (הכוונה לזקנים ולשופטים מביה"ד הגדול שבאו למדוד כנאמר בפס' ב, כאן אומר הכתוב שעליהם להיות כהנים משבט לוי.) כִּי בָם בָּחַר ה' -אֱלֹהֶיךָ לְשָׂרְתוֹ וּלְבָרַךְ בְּשֵׁם ה', וְעַל-פִּיהֶם יִהְיֶה (=לפיהם מחליטים כיצד לנהוג ב:) כָּל-רִיב וְכָל-נִגְעַ, וְכָל זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא הַקְּרֹבִים אֶל הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֲגֹלָה-הָעֲרוּפָה בְּנַחַל (רחיצת הידיים= סמל לניקיון מעון הדם השפוך, הם רוחצים במקום שבו נערפה העגלה)

דברי הזקנים (ז)

וְעָנוּ וַאֲמָרוּ: יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה, וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ (=מחקירתנו את המקרה עולה שלא אנשים מבינינו הם שרצחו ואף לא ראו את מעשה הרצח)

רש"י: "ידינו לא שפכה - וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם! (האם יעלה על הדעת שהזקנים אולי רצחו אותו והם מתוודים שלא רצחו? הרי ברור שלא הם רצחו או למה הם בכלל מתוודים על כך?)"
אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוויה (נכוונתם להתוודות על כך שלמרות שהם דאגו שכל מי שיצא לדרכים מהעיר שלהם ייצא עם ליווי ואוכל, הוא בכל זאת נרצח. כלומר הוודוי של הזקנים הוא על האחריות העקיפה לרצח, שהם באים ואומרים שאין להם כל חלק באשמה הנובעת מאותה אחריות)

נחמה ליבוביץ – אחריות עקיפה של הציבור ונציגיו חשובה לא פחות מאחריותו הישירה של הרוצח.
"רואים אנו איפוא שהמושג "שפיכות דמים" מתרחב מאד האחריות למותו של אדם חלה לא רק על מי שהרגו ממש. מעשה נורא שנעשה "בשדה" – אחראי לו הציבור כולו, "העיר הקרובה אל החלל" היא זקניה אחראים לו.
כל אורחות חייהם, כל סדרי החברה, כל מוסדות הכלכלה, הביטחון והחינוך, הם ומנהיגיהם אחראים לרצח. האשמה אינה רובצת רק על הפרט המבצע את המעשה, אלא גם על הציבור כולו אשר הרוצח חי בתוכו. האחריות היא רב כיוונית .

דברי הכהנים (זקני הסנהדרין) (רש"י)

כָּפַר לְעֹמֶק יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה' וְאֵל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עֹמֶק יִשְׂרָאֵל (נציגי העם (זקני הסנהדרין) רואים ברצח אחריות כללית הרובצת על כל העם, לכן הם מבקשים שה' יציל העם מצרות העלולות לבוא בעקבות הרצח).

הבטחת התורה על הכפרה (רש"י) (ח)

וְנִפְּרָ לָהֶם הַדָּם (רש"י): התורה כותבת שברגע שעשו כהוראות התורה נחכפר עוונם, (אולי כוונת רש"י לומר שהפס' גם בא להודיע שלא העגלה היא המכפרת אלא רצון ה' הוא המכפר).

סיום (ט)

וְאַתָּה תִּבְעַר הַדָּם הַנָּקִי מִקֶּרְבְּךָ (=למרות שה' מכפר על הרצח זה עדיין לא פוטר אותך מלהשתדל לבער שופכי דמים מקרבך.) כִּי (=שעל-ידי כך, שבהז' תַעֲשֶׂה הַיִּשָּׁר בְּעֵינֵי ה' (טובתך תגיע מעשיית הישר בעיני ה' שאם תעשה הישר לא יהיו שופכי דמים בקרבך)

רש"י: לפי הגמרא הכתוב בא להדגיש שאם יימצא הרוצח לאחר טכס עגלה ערופה אזי גם יש להרגו ולא תחשוב שאולי לאחר הטקס כבר אין טעם יותר להורגו. הריגתו היא הישר בעיני ה'

דיון - מטרת טקס עריפת העגלה

1. רש"י: המטרה - כפרה על הכלל.

מדרש חז"ל: אמר הקב"ה: תבוא עגלה צעירה בת שנה שעדיין לא עשתה פירות (לא וולדות, לא חלב, לא תועלת חקלאית) ותיערף במקום שאינו עושה פירות (נחל שלא עובד לחקלאות) ובכך תכפר על הריגת אדם שבשעל רציחתו לא הניחו לו לעשות פירות (הולדת ילדים וכד').

2. רמב"ם (ספרו 'מורה נבוכים', חלק ג, פרק מ)

מטרה - מטרה מעשית של גילוי הרוצח.

בד"כ הרוצח הוא מן העיר בקרובה לנרצח, אך די קשה לגלות את זהותו. ברגע שהעניין מקבל פרסום ע"י המדידות והעובדה שהחשד עולה על העיר הקרובה והטקס הקרוב אנשים מדברים על המקרה וכך נחשפים בדלי מידע השופכים אור על המקרה ואולי לבסוף יגלו את הרוצח. מספיק שמישהו אומר על מישהו אחר שהוא הרוצח, זה כבר מבטל את הטקס. גם אם בית הדין לא יצליח להוכיח את אשמת המואשם, הרי שהמלך רשאי להורגו, או גואל הדם של הנרצח. זקני העיר מעידים לפני ה' שהם לא התרשלו בתיקון הדרכים והשמירה על העוברים בדרכים. גם השארת השדה לא מעובדת לעולם לאחר עריפת העגלה, גורמת לכך שבעלי השדה יעשה כל תחבולה כדע לגלות את הרוצח כדי שלא תיערף העגלה ואז שדהו יהיה אסור לעולמים.

3. הרב רפי פוירשטיין (מאמרו 'עגלה ערופה עכשיו')

מטרה - לזעזע ולעורר מודעות.

הטקס הפומבי יביא לכך שכולנו, מן המנהיגים ועד האזרחים הפשוטים, נשאל את עצמנו איפה היינו והאם היינו יכולים למנוע את הרצח ולו בדרך עקיפה. (ציטוט מתוך מאמרו: "תארו לעצמכם, שעל כל תאונת דרכים חלילה יגיע ראש העיר, השופט המקומי לענייני תעבורה, רב העיר ומפקד המשטרה ויכריזו על כך שעשו הכל על מנת להבטיח את בטחון האזרחים. וכי הם לוקחים על עצמם אחריות לשפר את המצב. תארו לכם שעל כל אישה שנרצחה, מגיעים ראשי ערותי הרווחה, השופט המקומי לענייני משפחה, המחנכים, הרבנים וראשי הצבור, ומכריזים בקול גדול "ידינו לא שפכו את הדם הזה". הטקס לא נראה לכם? יש אלטרנטיבה, אולי כל הצוות הנכבד הזה יגיע ללוויה של הקרבן, וירחץ את ידיו ויכריז "ידינו לא שפכו את הדם הזה". גם זה לא נראה לכם? המציאו מה שתמצו, אולי ועדת חקירה על כל מקרה של "דם נקי". מה שלא יהיה, אסור להתרגל לדם השפוך, אסור לעבור עליו לסדר היום. אין "דם נקי". הדם הנקי זועק לעמים. הדם זועק לכפרה, הדם השפוך זועק לתיקון."

בן סורר ומורה (יח-כא)

פס' יח. מיהו בן סורר ומורה

כִּי יְהִי לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה (סר מן הדרך וממרה את פי הוריו ובכלל) אִינּוֹ שִׁמְעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ, וַיִּסְרוּ אֹתוֹ (=מוכיחים ומענישים אותו) וְלֹא (=אבל לא) יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם.

פס' יט-כא. תהליך הסגרתו והריגתו

1. וְתִפְּשׁוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ, וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי-עִירוֹ וְאֶל שְׁעַר-מִקְדָּמוֹ (=אל בית הדין המקומי. בית הדין היה ממוקם באזור שער העיר)

2. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ: בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵה, אִינּוֹ שִׁמְעַ בְּקוֹלֵנוּ, זֹלִל וְסָבָא

3. וְרָגְמָהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וָמֵת!

פס' כא. מטרת הריגתו

1. וּבַעֲרַתְּ הָרַע מִקִּרְבְּךָ!

2. וְכָל-יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ (=כל ישראל ישמעו על המקרה ויראו כמה גדול לפעמים כוחו של היצר הרע וילמדו להתגבר על יצרם. יש המפרשים שכוונת הפס' שכל ישראל ישמעו על בן סורר ומורה ויזהרו שלא תקרה להם תופעה כזו של אדם כזה בעירם)

נקודות לדיון פרשני

א. חטאי הבן

1. שיטת רש"י:

"סורר" - בן אשר סר מהדרך הישרה.

"מורה" - בן אשר ממרה את פי אביו.

"ויסרו אותו" - מכים אותו, בית הדין מתרים (=מהירים) אותו לפני שלשה אנשים ומלקים אותו.

"זולל סובא" מפס' במשלי פרק כג "אל תהי בסבאי יין בזללי בשר למו" שזלילה וסביאה הכוונה ללהימות אחרי אכילת בשר ושתיין יין. לפי ההלכה הוא נהיה בן סורר ומורה רק אם גנב ואכל 'תרטימר' (180 גר') בשר ושחה חצי לוג יין (200 סמ"ק) (יין איטלקי)

2. שיטת רמב"ן:

לפי על דעת חז"ל (סנהדרין סח) דין בן סורר ומורה זה אינו בילד קטן, שהרי הקטן פטור מכל עונשין שבתורה ומכל המצוות, אלא הוא בגיל שמביא שתי שערות במקומות מוצנעים.

הוא חוטא בשני חטאים:

א. מקלה (מזלזל ב) אביו ואמו וממרה בהם,

ב. בכך שהוא זולל וסובא הוא עובר על מה שנצטוונו (ויקרא יט ב): קדושים תהיו

ועובר גם על "ואתו תעבודו ובו תדבקון" (דברים יג) שנצטוונו לדעת את ה' בכל דרכינו - ומי שהוא "זולל וסובא" הכוונה שאינו יודע דרך ה'.

3. שיטת ראב"ע

א. "זולל" - אמנם כתוב במפורש שמדובר על כך שהוא זולל בשר, אך הכוונה לשם כולל לנותן בכל מה

שיתאוה, כל מה שיבוקש ממנו במילים אחרות "זולל" - שם כולל לתאוותן.

"סובא" - מרבה לשתות והוא המשתכר, והנה זה כמו אפיקורוס כי לא יבקש חיי העוה"ז כי אם

להתענג בכל מיני מאכל ומשתה.

הפרשנים בעצם מדברים על כך שיש כאן שתי מגמות שהתורה מציגה:

- אדם פרטי המשוקע בתאוותיו (בעיקר רש"י ורמב"ן)
- אדם המנסה לפרוץ את מסגרת התפקוד של העולם מתנהג בצעירותו באופן חסר רסן כשלא מקשיב להוריו ובהמשך הוא עלול לפרוץ חוק ומוסר ציבורי.

ב. סיבת העונש

מדוע להמיתו על חטא לא כל כך חמור? 1?

רש"י: מותו הוא גילויי אחריות של זקני העיר לעתידו הרוחני של הנער שבוודאי יהיה רע בן סוּרר ומורה נהרג על-פי סופו', כלומר הסיבה שהוא מקבל מלקות על גניבה ושלבסוף הורגים אותו בעוד שלכאורה כל חטאו הוא חטא התאוה שאוכל בשר ושותה יין, היא בגלל סופו - בשל עשים שעלול לעשות. מי שמתדרדר מבחינה רוחנית ומוסרית, עסוק בגשמיות, מכלה את כספם של הוריו, ואינו לומד כלום, עלול לעמוד בצמתי דרכים וללסטם (לשדוד) את הבריות ולבסוף יוצא להורג ואז ימות חייב (כשהוא מלא בעבירות) לכן אמרה תורה עדיף שימות זכאי, כלומר שימות לפני שעשה את אותם חטאים, מאשר שיעשה את כל אותם חטאים ואז יומת.

רמב"ן: מותו הוא לתועלת הציבור,

מותו הוא לא בגלל גודל חטאו אלא כדי שדרכו ילמדו הרבים איך להתנהג ולדבוק בה'. בתורה מוצאים כמה פעמים שהתורה מחמירה בעונש אדם וממיתה אותו למרות שהמעשה שעשה כשלעצמו אינו חמור מאד וכל זה כדי ללמד את הרבים. דוג' התורה מחמירה כדי להזהיר את הרבים: זקן ממרא (פרק יז) – הוא עבר על החלטת בית הדין הגדול, זה עניין חמור אך לא בהכרח עניין של מוות, הוא מומת כדי למנוע מחלוקת בעם. עדים זוממים (פרק יט) – הם זממו להרוג איש – והם נהרגים למרות שמעדותם לא נהרג האיש בסופו של דבר. המסית לע"ז (פרק יג) – נהרג גם אם הניסת לא עבד לבסוף ע"ז.

ניתוח:

המשותף לרש"י ורמב"ן זה שהוא במצבו כעת אינו ראוי למיתה, הם נחלקו בסיבה או בתועלת שבהריגתו, האם היא עבור העתיד שלו או האחרים:
לפי רש"י: גילויי האחריות של הזקנים היא כלפי הברן עצמו ועתידו הרוחני
לפי הרמב"ן: גילויי האחריות הוא לטובת הציבור.